

ЗМІНА РОЛІ МІСТ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ – РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті проведено ретроспективний аналіз еволюції ролі міського типу розселення у аспекті розвитку системи розселення Харківської області. За допомогою гіпотези Зіпфа-Медведкова та правила «ранг-розмір» досліджено процес формування та подальшого розвитку полюсів зростання Харківського регіону та розкрито їх вплив на сучасну систему розселення області. Визначено взаємозалежність між чисельністю населення міст Харківської області та їх рангами у різні історичні періоди розвитку регіону. Розраховано теоретичну чисельність населення міст Харківської області, відношення теоретичної та фактичної чисельності населення для кожного історичного етапу розвитку Харківщини. Виявлено ключові особливості та диспропорції розвитку розселенської мережі Харківської області, причини відхилення розподілу міст Харківщини в системі розселення від правила «ранг-розмір» та визначено перспективи їх подальшого розвитку.

Ключові слова: система розселення, адміністративно-територіальна реформа, опорний каркас розселення, «полюси зростання», міське розселення, поліцентричний розвиток, теоретична чисельність населення.

К.А. Немец, Е.А. Кравченко, Е.Ю. Сегіда. ИЗМЕНЕНИЕ РОЛИ ГОРОДОВ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ - РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ. В статье проведен ретроспективный анализ эволюции роли городского типа расселения в аспекте развития системы расселения Харьковской области. С помощью гипотезы Зипфа-Медведкова и правила «ранг-размер» исследован процесс формирования и дальнейшего развития полюсов роста Харьковского региона и раскрыто их влияние на современную систему расселения области. Определена взаимозависимость между численностью населения городов Харьковской области и их рангами в разные исторические периоды развития региона. Рассчитано теоретическую численность населения городов Харьковской области, отношение теоретической и фактической численности населения для каждого исторического этапа развития Харьковщины.

Вывявлены ключевые особенности и диспропорции развития расселенческой сети Харьковской области, причины отклонения распределения городов Харьковщины в системе расселения от правила «ранг-размер» и определены перспективы их дальнейшего развития.

Ключевые слова: система расселения, административно-территориальная реформа, опорный каркас расселения, «полюса роста», городское расселение, полицентрические развитие, теоретическая численность населения.

Актуальність теми дослідження. Сучасні тенденції розвитку України та активізація децентралізаційних процесів зумовлюють необхідність удосконалення адміністративно-територіального устрою держави, адже існуюча система розподілу сформована досить давно, і не відповідає критеріям теперішнього економічного розвитку регіонів, нерівномірності розселення населення та рівня інфраструктурної забезпеченості території.

Розробка нової, більш гнучкої та досконалої системи адміністративно-територіального устрою стала нагальною зважаючи на реформування управлінської та територіальної розселенської структури, а саме – створенню в межах регіону територіальних громад, і найбільш важливою є для регіонів із значною диспропорцією розвитку, яким є Харківська область [5, 20]. Зміна адміністративно-територіального устрою здатна вирішити питання удосконалення територіальної організації Харківської регіональної системи розселення, що в свою чергу допоможе перетворенню її на поліцентричну та подоланню різкої нерівномірності розвитку центра та периферії, оптимізації інфраструктурного забезпечення регіону.

Опорний каркас розселенської мережі Харківської області складають здебільшого міста, тому важливим є ретроспективне вивчення ролі

міського типу розселення для розвитку системи розселення Харківської області.

Аналіз попередніх досліджень виявив, що ретроспективні дослідження регіональних систем розселення проведені у працях таких вітчизняних економгеографів як В.П. Круль [9] та В.О. Джаман [6], питання розселення населення Харківської області та його історичні особливості висвітлені у роботах К.А. Немеця [13], Л.М. Немець [13], К.Ю. Сегіди [13, 18].

Дослідження зміни ролі міст Харківської області доцільно проводити ґрунтуючись на теоріях «полюсів зростання» Августа Льюша [10] та Вальтера Кристаллера [2], які узагальнені Уолтером Айзардом [1].

Процес формування та подальшого впливу полюсів розвитку привертав увагу науковців в різні часи, а особливо в контексті аналізу соціально-економічних наслідків цього явища. Однак, роль та значення еволюції міського розселення для розвитку регіональної соціогеосистеми Харківської області розкриті недостатньо [11].

Перехід до поліцентричного розвитку та оптимізація адміністративно-територіального устрою може проводитись з позиції історичної точки зору – в залежності від ретроспекції розвитку певної території, або виходячи з рівня сучасного соціально-економічного розвитку території [17].

Просторово-часовий підхід, використаний в даній роботі є оптимальним, адже дозволяє прослідкувати зміну ролі міського типу розселення у обох вищезазначених аспектах: з ретроспективної точки зору з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку у певні часові розрізи.

Для дослідження особливостей розселення населення доцільним є застосування ряду математико-статистичних методів, один із них – метод побудов ранжированих рядів та рядів розподілу сукупності населених пунктів на певній території та метод відповідних кривих за «правилом Зіпфа-Медведкова» [12].

Метою даного дослідження є визначення зміни ролі міст Харківської області у формуванні сучасної регіональної системи розселення.

Виклад основного матеріалу. Розселення можна визначити як історично сформовану, територіально організовану мережу поселень, між якими існують стійкі зв'язки, наявний розподіл функцій відповідно до місця й ролі населених пунктів [6, 9]. Розселення населення – це результат його просторового розподілу по території. Розселення прийнято поділяти на *сільське й міське*. Безпосередньо *міське розселення* включає сукупність міських населених пунктів території. До міст відносяться такі поселення, які відповідають встановленим законам критеріям і мають офіційний статус. Сукупність міських поселень регіону, особливо великих і середніх, разом з лініями комунікацій між ними, утворює опорний каркас міського розселення [6].

Для визначення ролі міст Харківської області дослідження проводилось як за сучасними адміністративними межами, так і при синтезі та аналізі географічних даних мережі поселень, що знаходяться в межах Харківської області.

Виходячи з різноманітності часових періодів, які виявлено при ретроспективному аналізі доцільно зупинитися на статистичних даних часових

зрізів останніх чотирьох століть по адміністративно-територіальних одиницях, які знаходились на території сучасної Харківської області за останні 400 років, а саме: Харківське намісництво (статистичне дослідження 1785 р. [15]), Харківська губернія (дані Першого Всеросійського перепису населення 1879 р. [19]), Харківська область (дані Всесоюзного перепису населення 1959 р. [7, 8]), Харківська область в сучасних межах (за даними статистичного щорічника Харківської області 2014 р. [15]).

Згідно гіпотези Зіпфа-Медведкова, для певних систем міст, які входять в єдину систему розселення (в даному дослідженні – області), існує специфічна залежність між чисельністю населення міста та його порядковим номером (рангом) за ступенем зменшення чисельності населення в містах. Відповідно, людність j -того міста є добутком коефіцієнту першості, людності першого за чисельністю населення міста та коефіцієнту контрастності певної системи розселення, що являє собою показник, який відображає ступінь гіпертрофованості головного міста: його порядковий номер підведений у ступінь контрастності, який характерний для даної системи розселення) [4, 12, 16]. Проте слід зазначити, що лінійна шкала на осі ординат для дослідження міст регіону не відображає числових розбіжностей, тому лінійна шкала замінюється логарифмічною, саме цей прийом дає можливість представити залежність між чисельністю населення міста та його рангом у лінійному вигляді [12].

Розглянемо міста регіону у різні часи за допомогою даного методу (рис. 1-8).

По графіку, побудованому за правилом Зіпфа, можна судити про розподіл міст і про сформованість системи міського розселення, в якій співіснують великі, середні та малі міста. Бачимо, що розподіл є слабко підпорядкованим Зіпфівській залежності.

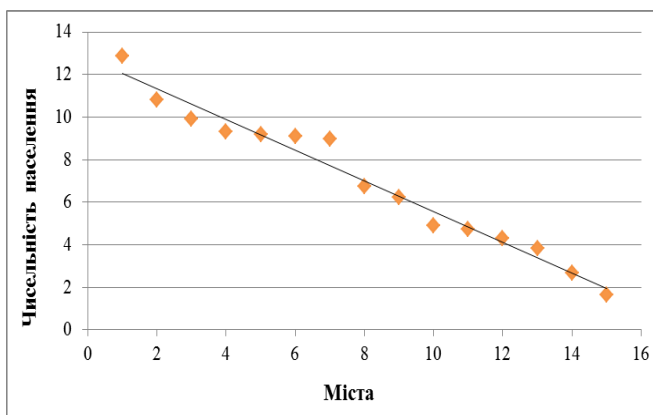

Рис. 1. Залежність між чисельністю населення та рангами міст Харківського намісництва у 1785 р. (побудовано за даними [15, 3])

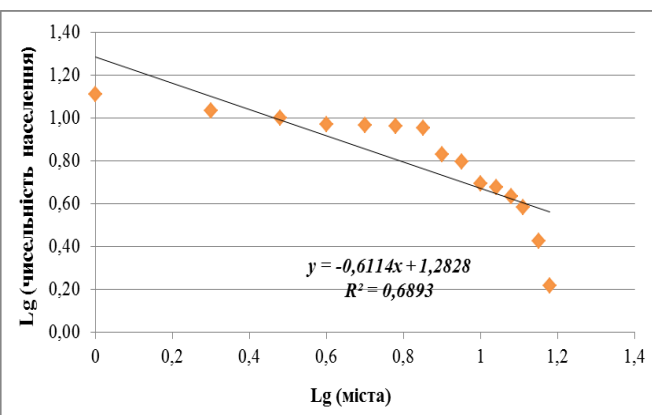

Рис. 2. Залежність (логарифмічна шкала) між чисельністю населення та рангами міст Харківського намісництва у 1785 р.

Величина апроксимації ($R^2=0,6893$) свідчить про не високу достовірність результатів, в той же час, підтверджує висновок про рівень підпорядкованості міст регіону правилу «розмір-ранг». Теоретична чисельність населення головного міста системи розселення являє собою 10 у ступеню, який дорівнює числовому значенню точки перетину графіку із віссю ординат. Відповідно, для Харківського намісництва це 1,283. Враховуючи зміст рівняння Зіпфа-Медведкова, коефіцієнт першості (відношення теоретичної та фактичної чисельності населення першого за рангом міста) системи міського розселення Хар-

ківського намісництва становить 1,46. Ступінь контрастності для міст Харківського намісництва становить -0,6114. Зазначене дозволяє обчислити теоретичну чисельність населення для міст часів Харківського намісництва (табл. 1).

В часи Харківської губернії спостерігається наступна залежність (рис. 3, 4).

Розподіл чисельності населення окремих міст Харківської області свідчить про різке збільшення концентрації населення у м. Харкові ще у 1879 р., що пов'язане із значним економічним розвитком міста, перетворенням його у великий транспортний центр (рис. 3).

Таблиця 1

Чисельність населення (фактична та теоретична за методом Зіпфа-Медведкова) та порядкові номери міст Харківського намісництва, 1785 рік (обчислено за даними [15, 3])

Місто	Чисельність населення (Hj), тис. осіб	Порядковий номер (j)	Lg(Hj)	Lg(j)	Теоретична чисельність населення, тис. осіб	Відношення теоретичної та фактичної чисельності населення
Охтирка	12,849	1	1,11	0	19,19	1,49
Харків	10,805	2	1,03	0,3	12,56	1,16
Суми	9,934	3	1,00	0,48	9,80	0,99
Валки	9,295	4	0,97	0,6	8,22	0,88
Чугуїв	9,197	5	0,96	0,7	7,17	0,78
Білопілля	9,087	6	0,96	0,78	6,42	0,71
Лебедин	8,969	7	0,95	0,85	5,84	0,65
Богодухів	6,763	8	0,83	0,9	5,38	0,80
Миропілля	6,231	9	0,79	0,95	5,01	0,80
Краснокутськ	4,916	10	0,69	1	4,69	0,95
Золочів	4,745	11	0,68	1,04	4,43	0,93
Ізюм	4,301	12	0,63	1,08	4,20	0,98
Недригайлів	3,819	13	0,58	1,11	4,00	1,05
Вовчанськ	2,666	14	0,43	1,15	3,82	1,43
Хотмизьк	1,639	15	0,21	1,18	3,66	2,24

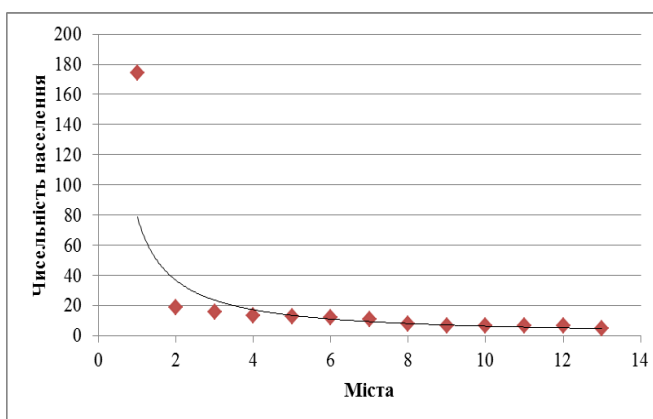

Рис. 3. Залежність між чисельністю населення та рангами міст Харківської губернії у 1879 р. (побудовано за даними [19])

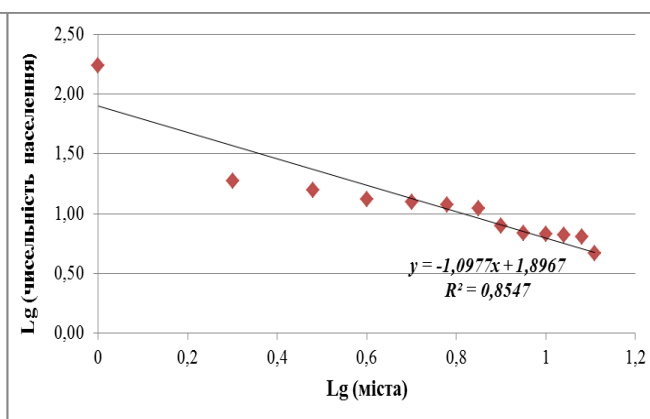

Рис. 4. Залежність (логарифмічна шкала) між чисельністю населення та рангами міст Харківської губернії у 1879 р.

Величина апроксимації ($R^2=0,8547$) свідчить про значну достовірність результатів, в той же час, підтверджує висновок про рівень підпорядкованості міст регіону правилу «розмір-ранг», адже кое-

фіцієнт апроксимації значно наближений до одиниці. Враховуючи зміст рівняння Зіпфа-Медведкова, коефіцієнт першості системи міського розселення Харківської губернії становить 0,45.

Ступінь контрастності для міст Харківської губернії становить -1,0977. Зазначене дозволяє обчислити теоретичну чисельність населення (табл. 2).

У сучасних межах Харківську область було утворено 27 лютого 1932 року, чому передували

значні адміністративно-територіальні реформи, що в свою чергу стало причиною кардинальної зміни міського каркасу розселення регіону (рис. 5, 6).

Розподіл чисельності населення окремих міст Харківської області демонструє подальше

Таблиця 2

Чисельність населення (фактична та теоретична за методом Зіпфа-Медведкова) та порядкові номери міст Харківської губернії, 1879 рік (обчислено за даними [19])

Місто	Чисельність населення (Hj), тис. осіб	Порядковий номер (j)	Lg(Hj)	Lg(j)	Теоретична чисельність населення, тис. осіб	Відношення теоретичної та фактичної чисельності населення
Харків	174	1	2,24	0	78,89	0,45
Павлоград	18,8	2	1,27	0,3	36,83	1,96
Слов'янськ	15,8	3	1,20	0,48	23,60	1,49
Ізюм	13,1	4	1,12	0,6	17,21	1,31
Чугуїв	12,6	5	1,10	0,7	13,47	1,07
Богодухів	11,8	6	1,07	0,78	11,03	0,93
Вовчанськ	11	7	1,04	0,85	9,31	0,85
Валки	7,9	8	0,90	0,9	8,04	1,02
Куп'янськ	6,9	9	0,84	0,95	7,07	1,02
Краснокутськ	6,8	10	0,83	1	6,29	0,93
Золочів	6,6	11	0,82	1,04	5,67	0,86
Костянтиноград	6,4	12	0,81	1,08	5,15	0,81
Зміїв	4,7	13	0,67	1,11	4,72	1,00

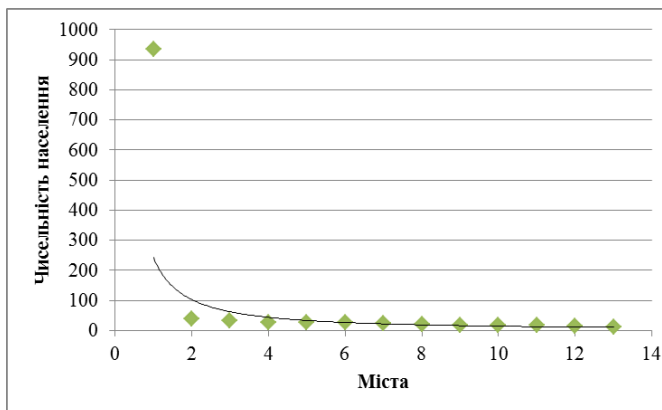

Рис. 5. Залежність між чисельністю населення та рангами міст Харківської області у 1959 р. (побудовано за даними [7])

зростання концентрації населення у м. Харків. Величина апроксимації ($R^2=0,7363$) свідчить про достовірність результатів, в той же час, підтверджує висновок про невідповідність міст регіону правилу «розмір-ранг», адже коефіцієнт апроксимації менше у порівнянні з попереднім часовим зрізом наближений до одиниці. Враховуючи зміст рівняння Зіпфа-Медведкова, коефіцієнт першості системи міського розселення області становить 0,26. Ступінь контрастності для міст області становить -1,2356. Зазначене дозволяє обчислити теоретичну чисельність населення для міст Харківської області XX ст. (табл. 3).

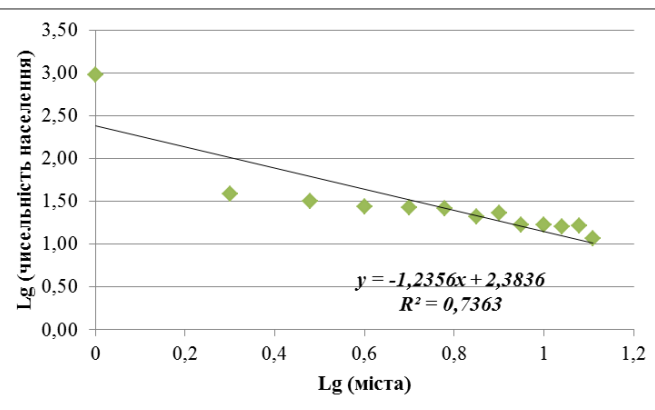

Рис. 6. Залежність (логарифмічна шкала) між чисельністю населення та рангами міст Харківської області у 1959 р.

Сучасна залежність між чисельністю населення та рангами міст Харківської області представлена на рис. 7, 8.

За даними 2014 р. чисельність населення окремих Харківської області свідчить про надмірну концентрацію населення у м. Харкові (рис. 7). Величина апроксимації ($R^2=0,8226$) свідчить про достовірність результатів. Теоретична чисельність населення головного міста системи розселення являє собою 10 у ступеню, який дорівнює числовому значенню точки перетину графіку із віссю ординат. Відповідно, для Харківської області це 2,573.

Чисельність населення (фактична та теоретична за методом Зіпфа-Медведкова) та порядкові номери міст Харківського намісництва, 1959 рік (обчислено за даними 7)

Місто	Чисельність населення (H _j), тис. осіб	Порядковий номер (j)	Lg(H _j)	Lg(j)	Теоретична чисельність населення, тис. осіб	Відношення теоретичної та фактичної чисельності населення
Харків	934	1	2,97	0	242,10	0,26
Ізюм	38	2	1,58	0,3	103,13	2,71
Люботин	31,5	3	1,50	0,48	62,49	1,98
Лозова	27,1	4	1,43	0,6	43,79	1,62
Мерефа	26,3	5	1,42	0,7	33,24	1,26
Куп'янськ	25,6	6	1,41	0,78	26,54	1,04
Чугуїв	22,7	8	1,36	0,9	18,60	0,82
Вовчанськ	20,6	7	1,31	0,85	21,93	1,06
Барвенково	16,633	9	1,22	0,95	16,08	0,97
Красноград	16,499	10	1,22	1	14,12	0,86
Балаклея	16,2	12	1,21	1,08	11,27	0,70
Богодухів	16,03	11	1,20	1,04	12,55	0,78
Зміїв	11,4	13	1,06	1,11	10,21	0,90

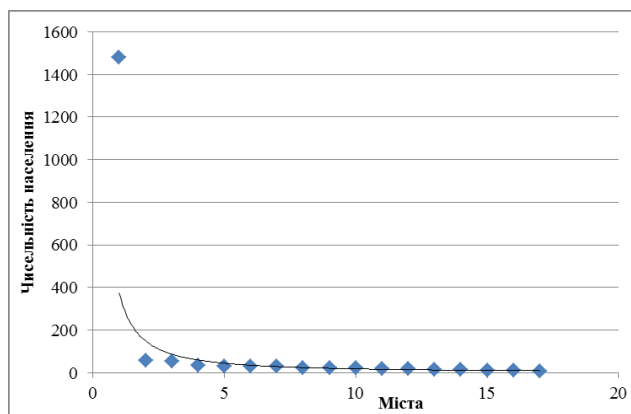

Рис. 7. Залежність між чисельністю населення та рангами міст Харківської області у 2014 р. (побудовано за даними [14])

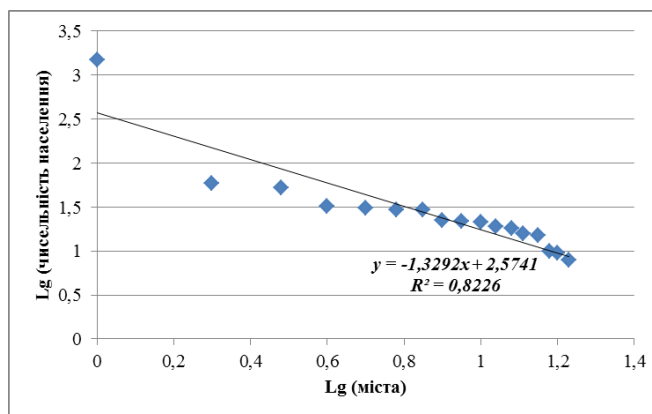

Рис. 8. Залежність (логарифмічна шкала) між чисельністю населення та рангами міст Харківської області у 2014 р.

Враховуючи зміст рівняння Зіпфа-Медведкова, коефіцієнт першості (відношення теоретичної та фактичної чисельності населення першого за рангом міста) системи міського розселення Харківської області становить 0,25.

Ступінь контрастності для Харківської області становить -1,3284. Зазначене дозволяє обчислити теоретичну чисельність населення (табл. 4).

Розрахункові показники чисельності населення міст значно відрізняються від фактичних показників (таблиця 1, 2, 3, 4), оскільки розвиток міст та, відповідно, їх людність, залежать від багатьох чинників, зокрема історичних, соціально-економічних.

Відхилення розподілу міст Харківщини в системі розселення від правила «ранг-розмір» пов'язані з географічним, транспортним положенням, особливостями формування та господарського освоєння, соціально-економічними аспектами, рівнем промислового розвитку.

Висновки. Проведений ретроспективний аналіз ролі міст Харківської області засвідчив, що розселенська мережа області має тривалу специфічну історію формування, міста виникали від впливом історико-географічного, господарського освоєння території, а їх інтенсивність визначало транспортне положення та соціально-економічні чинники.

За допомогою правила «ранг-розмір» було підтверджено гіпотезу, про те, що значущі відхилення від ідеального розподілу існують у моноцентричних регіонах, де є лише одне велике місто, що концентрує основну частину міського населення та «перетягує» на себе основні функції, що є актуальною проблемою подальшої еволюції системи розселення та комплексного розвитку Харківської області, адже 55% населення зосереджено у м. Харків, що у 25 разів перевищує чисельність 2-ого міста.

Чисельність населення (фактична та теоретична за методом Зіпфа-Медведкова) та порядкові номери міст Харківської області, 2014 рік (обчислено за даними [14])

Місто	Чисельність населення (H _j), тис. осіб	Порядковий номер (j)	Lg(H _j)	Lg(j)	Теоретична чисельність населення, тис. осіб	Відношення теоретичної та фактичної чисельності населення
Харків	1478,7	1	3,17	0,00	374,11	0,25
Лозова	58,6	2	1,77	0,30	148,97	2,54
Ізюм	51,9	3	1,72	0,48	86,93	1,68
Чугуїв	32,3	4	1,51	0,60	59,32	1,84
Первомайський	31,2	5	1,49	0,70	44,11	1,41
Купянськ	29,7	6	1,47	0,78	34,62	1,17
Балаклея	29,6	7	1,47	0,85	28,21	0,95
Мерефа	22,3	8	1,35	0,90	23,62	1,06
Люботин	21,7	9	1,34	0,95	20,20	0,93
Красноград	21,4	10	1,33	1,00	17,56	0,82
Вовчанськ	19,1	11	1,28	1,04	15,47	0,81
Дергачі	18,2	12	1,26	1,08	13,79	0,76
Богодухів	15,8	13	1,20	1,11	12,39	0,78
Зміїв	15,3	14	1,18	1,15	11,23	0,73
Барвінкове	9,9	15	1,00	1,18	10,25	1,04
Валки	9,5	16	0,98	1,20	9,41	0,99
Південне	7,9	17	0,90	1,23	8,68	1,10

Правило «ранг-розмір» дозволило визначити ключові особливості та диспропорції розвитку розселенської мережі Харківської області, виявити історичний період та причини їх формування. Розрахована теоретична чисельність населення міст області може бути використана для побудови поліцентричної моделі

системи розселення Харківської області, а проведений ретроспективний аналіз необхідно враховувати при плануванні та проведенні адміністративно-територіальної реформи для виявлення та подальшого розвитку перспективних центрів організації розселення населення Харківської області.

Література

1. Isard W. *Methods of Regional Analysis: An Introduction to Regional Science Hardcover* / W. Isard. – Н.: 1960. – 784 р.
2. Christaller W. *Central Places in Southern Germany* / W. Christaller. – NY: Englewood Cliffs, 1967. – 230 р.
3. Багалеї Д.И. *Заселення Харківського краю і обциий ход его культурного розвитку до откриття університета* / Д.И. Багалеї. – Х.: тип. Зильберберга, 1899. – 43 с.
4. Голиков А. П. *Математичні методи в географії* / А.П. Голиков, І.Г. Черваньов, А.М. Трофімо / – Харків: видавництво при Харківському університеті, 1986. – 143 с.
5. Голиков А.П. *Харківська область: Природа, населення, господарство* / А.П. Голиков, А.Л. Сидоренко [3-є вид.]. – Х.: Бизнес Информ, 2011. – 288 с.
6. Джаман В.О. *Регіональні системи розселення: демографічні аспекти* / В.О. Джаман. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
7. *Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года: Украинская ССР* / под ред. Солдатов В.А. // Центральное статистическое управление при Совете Министров СССР, Госиздат ЦСУ СС. – М.: 1963. – 210 с.
8. *Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. / Під ред. П.Т. Тронько. – К., 1967. – Т.21: Харківська область. – 1086 с.*
9. Круль В.П. *Особливості вивчення процесів заселення та освоєння території історико-географічних країв* / В.П. Круль. – Київ-Луцьк: Вежа, 2000. – 372 с.
10. Льюїс Август. *Просторова організація господарства* / Август Льюїс. – М.: Наука, 2007. – 664 с.
11. Лаппо Г.М. *Географія городів* / Г.М. Лаппо. – М.: Гуманитарний видавельський центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с.
12. Медведков Ю.В. *Топологічний аналіз мереж населених місць* // *Вопросы географии. Сб. 77. Математика в экономической географии.* М.: Мысль, 1968. С. 159-167.
13. Немець Л.М. *Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія* / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, К.А. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с.

14. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області. – Режим доступу: <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>
15. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст.: Описово-статистичні джерела / АН УРСР. Упоряд. В.О. Пірко, О.І. Гуржій; Редкол. П.С. Сохань (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. Думка, 1991 р. – 191 с.
16. Пилипенко І. О. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
17. Розселення в Україні: проблеми і перспективи / Під ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К.: РВПС України, 2006. – 269 с.
18. Сегіда К.Ю. Розселення населення Харківської області: територіальний аспект / К.Ю. Сегіда // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: зб. наук. пр. / X: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 165-169.
19. Тройницький Н.А. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. XLVI. Харьковская губерния / Н.А.Тройницький // Издание центрального статистического комитета министерств внутренних дел. – М.: 1904. – 330 с.
20. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Підручник / О. І. Шаблій. – Львів: Видавничий цент ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.

УДК 502.4(477.82)

О.О. Ничая, аспірант,
Н.А. Тарасюк, к. геогр. н., доцент,
Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки

МЕТРИЗАЦІЯ СЕЛИТЕБНИХ ЛАНДШАФТІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Відображено результати метризації селитебних ландшафтів Волинської області. Селитебні ландшафти виділяємо як клас антропогенних ландшафтів, забудованих і заселених земель, які характеризуються збільшенням площі у структурі земельних угідь території Волинської області.

Дослідження проведено на адміністративному мікрорівні з виділенням ключових ділянок (КД) в межах сільських рад Полісся і височинної території: КД-1–КД-3 (Полісся) та КД-4–КД-6 (Волинська височина).

Опрацювання фондових матеріалів за допомогою ГІС-технологій в поєднанні з сучасними ІТ-програмами дозволило проаналізувати співвідношення площ та структури використання селитебно-збудованих земель за допомогою матричного підходу. В результаті аналізу матриці встановлено не тільки значні територіальні відмінності у співвідношенні частки селитебно-збудованих земель, але й у структурі їх використання. Кількісну оцінку й аналіз динаміки рисунка селитебного ландшафту здійснено з використанням метричних підходів. Визначено коефіцієнт розсіченості ландшафтного контуру, індекс кругоподібності. Встановлено, що територія Волинської височини характеризується вищими показниками розсіченості контуру селитебних ландшафтів, ніж на території Полісся, що пояснюється більш строкатишим ландшафтним рисунком та структурованою схемою забудови.

Ключові слова: забудовані землі, природокористування, селитебно-збудовані землі, матричний підхід, рисунок ландшафту, метризація селитебних ландшафтів, коефіцієнт розсіченості, індекс кругоподібності.

А.А. Ничая, Н.А. Тарасюк МЕТРИЗАЦИЯ СЕЛИТЕБНЫХ ЛАНДШАФТОВ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ. Отображены результаты метризации селитебных ландшафтов Волынской области. Селитебные ландшафты выделяем как класс антропогенных, застроенных и заселенных земель, характеризующихся увеличением площади в структуре земельных угодий территории Волынской области.

Исследование проведено на административном микроуровне с выделением ключевых участков (КУ) в пределах сельских советов Полесья и Волынской возвышенности: КУ-1 – КУ-3 (Полесье) и КУ-4 – КУ-6 (Волынская возвышенность).

Обработка фондовых материалов (форм зем-б, топографических карт) с помощью ГИС-технологий в сочетании с современными ИТ-программами позволила проанализировать соотношение площадей и структуры использования селитебно-застроенных земель с помощью матричного подхода. В результате анализа матрицы установлены не только значительные территориальные отличия в соотношении части селитебно-застроенных земель, но и в структуре их использования. Количественную оценку и анализ динамики рисунка селитебного ландшафта осуществлено с использованием метрических подходов. Определен коэффициент расчлененности ландшафтного контура, индекс кругообразности. Установлено, что территория Волынской возвышенности характеризуется высшими показателями расчлененности контура селитебных ландшафтов, чем территория Полесья, что объясняется более пестрым ландшафтным рисунком и структурированной схемой застройки.

Ключевые слова: застроенные земли, природопользования, селитебно-застроенные земли, матричный подход, рисунок ландшафта, метризація селитебних ландшафтов, коефіцієнт расчлененности, индекс кругообразности.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний розвиток суспільства, порівнюючи з попередніми історичними періодами, характеризується зростаючим антропогенним впливом на природне середовище.

Для обґрунтування оптимальної моделі природокористування необхідно визначити па-

раметри, тренди розвитку ландшафтної системи, в даному випадку селитебної, що можливо при використанні метричних підходів дослідження. Показники та параметри, що характеризують ландшафтне різноманіття, та формалізація фактичного матеріалу вивчається з застосуванням ГІС-технологій.